

2014. gada 30. maijā.

Pozīcijas ziņojums par investīciju drošību un aizsardzību

1. Kopsavilkums

Gadu no gada dažādos politikas plānošanas dokumentos, stratēģiskās attīstības plānos un valdības deklarācijās kā viens no mērķiem tiek norādīta ārvalstu investīciju piesaiste un investīciju vides pilnveidošana. Šo mērķu izpildē Latvijai ir veicies dažādi: Pasaules ekonomikas foruma Pasaules valstu konkurētspējas ziņojumos gan 2012.-2013.gadam, gan 2013.-2014.gadam tādos rādītājos kā īstenotās politikas saprotamība un prognozējamība Latvija joprojām atpaliek no kaimiņvalstīm Lietuvas vai Igaunijas; arī pagājušā gada nogalē Pasaules Bankas publicētajā pētījumā „Doing Business 2014” Latvijas rādītāji kopumā joprojām nedaudz atpaliek no kaimiņvalstīm Lietuvas un Igaunijas (Latvija ierindojās 24.vietā, kamēr Igaunija — 22.vietā, bet Lietuva — 17.vietā).

Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk — „ĀIPL”) uzsver, ka drošību garantējošas un efektīvas tiesību aizsardzības un piemērošanas sistēmas esamība valstī ir viens no galvenajiem kritērijiem investēšanas lēmuma pieņemšanā. Nepārskatāma uzņēmējdarbības vide un nestabilitāte kopumā kavē investīciju piesaisti. Šajā saistībā būtu turpināms ne tikai darbs pie darījumu un tiesiskās apgrozības drošības veicināšanas, holdingu regulējuma pilnveidošanas un tiesu sistēmas efektīvizācijas, bet arī normatīvā regulējuma stabilitātes veicināšanas un plašākas ieinteresēto pušu, nozares profesionāļu un sabiedrības iesaistīšanas likumdošanas procesā. Bieži sasteigti un neizdiskutēti normatīvo aktu grozījumi var radīt nevēlamu priekšstatu par Latviju kā par nedrošu investīciju vidi. Savukārt kvalitatīvs un paredzams likumdošanas process un speciālistu vidē savlaicīgi izdiskutēti normatīvo aktu grozījumu projekti mazina nepieciešamību pēc biežiem normatīvo aktu grozījumiem un rada pārlicību par turpmāko tiesību politikas attīstības stabilitāti.

Plānojot nākotnes investīcijas, jebkurš investors vienmēr izvērtēs un atzinīgi novērtēs valsts normatīvo regulējumu un tā stabilitāti, valsts nodokļu politiku un tās prognozējamību, kā arī tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas efektivitāti. Savukārt investoru interešu ievērošana un iegūto interešu aizsardzība ir viens no faktoriem, kas būtu jāņem vērā valstij, pieņemot vai grozot jau esošo normatīvo regulējumu, lai izvairītos no iespējas tikt iesaistītai garā un arī izmaksu ziņā nepatīkamā tiesvedības procesā.

Šajā saistībā ĀIPL darba grupa savā ikgadējā Pozīcijas ziņojumā ir pievērsusies investīciju

drošības un aizsardzības veicināšanas veidiem, apskatot tādus jautājumus kā:

1. Komerctiesību sadaļā:

- 1.1. darījumu drošība un saistošais spēks kontekstā ar būtiskām normatīvā regulējuma izmaiņām;
- 1.2. kapitāldaļu reģistra vešanas kārtības pilnveidošanas iespējas;
- 1.3. normatīvā regulējuma trūkums attiecībā uz kreditoru aizsardzību sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā;
- 1.4. grozījumi likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” saistībā ar likvidēto iespēju pārnest zaudējumus uzņēmumu grupās un to negatīvā ietekme uz holdingu režīmu;
- 1.5. elektroniskā paraksta izmantošana pārrobežu līmenī;
- 1.6. sabiedrību korporatīvās pārvaldības regulējuma pilnveide un akcionāru tiesību aizsardzības mehānismi:
  - 1.6.1. komerclikuma noteikumiem par kapitālsabiedrībām piešķirams imperatīvu normu spēks;
  - 1.6.2. komerclikumā iekļaujami noteikumi, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus;
  - 1.6.3. uzņēmuma reģistra likumā iekļaujamās Uzņēmuma reģistra valsts notāra tiesības pārbaudīt reģistrācijai komercreģistrā pieteikto ziņu pareizību pēc būtības.

2. Tiesu sistēmas jautājumi:

- 2.1. specializētas komercietu nodaļas apgabaltiesās un Augstākajā tiesā un komercprocesa noteikumi;
- 2.2. advokātu process civilprocesā pirmās un otrās instances tiesās kopsakarā ar nosacījumu uzņemšanai advokatūrā grozījumiem;
- 2.3. šķīrējtiesas līguma juridiskās sekas pamatsaistības cesijas gadījumā un iespējami izņēmumi no prasībām par šķīrējtiesnešu sertifikāciju.

2. Rekomendācijas

ĀIPL investīciju drošības un aizsardzības darba grupa ir nonākusi pie secinājumiem un priekšlikumiem attiecībā uz nepieciešamām izmaiņām un ieteikumiem gan normatīvajā regulējumā, gan tā piemērošanā, lai pilnīgāk nodrošinātu investīciju drošību un aizsardzību un kopumā uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

Šie secinājumi un priekšlikumi ir saistīti ar:

1. normatīvo aktu pieņemšanas procesa pilnveidošanu (normatīvo aktu pilnīgu saskaņošanu,

normatīvā akta nesasteigtu apspriešanas periodu, izvēlēto līdzekļu atbilstības izvērtēšanu, tiesību politikas plānošanu, saprātīgu pārejas posma paredzēšanu pārejai uz jauno normatīvo regulējumu, rūpīgi izvērtējot, pirms noteikt civiltiesisko apgrozību reglamentējošam normatīvam aktam tūlītēju vai retroaktīvu spēku);

2. Kapitāldaļu reģistra vešanas kārtības pilnveidošanas iespēju noteikšanu (piemēram, paredzot tiesības dalībnieku un akcionāru reģistra vešanas funkcijas nodošanai trešajai personai (iestādei));
3. kreditoru aizsardzības nodrošināšanu sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā, paredzot to Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā;
4. grozījumiem likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”, atkārtoti ieviešot iespēju pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā;
5. atbalstu dalībai pārrobežu sadarbības projektos elektroniskā paraksta izmantošanas pārrobežu līmenī veicināšanai, lai atvieglotu komersantu pārrobežu sadarbību;
6. grozījumiem Komerclikumam, kas noteiktu, ka noteikumi par akciju sabiedrībām (un, iespējams, arī sabiedrībām ar ierobežotu atbildību) ir imperatīvas normas, kuru būtisku pārkāpumu gadījumā attiecīgi sabiedrības pārvaldes institūciju lēmumi un citas darbības automātiski atzīstamas par spēkā neesošām;
7. grozījumiem Komerclikumam, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu noteikumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus, skaidri nosakot, ka dalībnieku līgumi nevar grozīt minētos noteikumus, bet var tos papildināt un sīkāk detalizēt;
8. grozījumiem Uzņēmuma reģistra likumā, kas noteiktu Uzņēmuma reģistra valsts notāra tiesības pārbaudīt reģistrācijai komercreģistrā pieteikto ziņu pareizību pēc būtības;
9. specializētas komerclietu nodaļas — apgabaltiesu Komerclietu tiesas kolēģiju kā pirmās instances tiesu komerclietās un Augstākās tiesas Komerclietu departamentu kā kasācijas tiesu komerclietās — izveidi, attiecīgi paredzot attiecīgus grozījumus likumā „Par tiesu varu”, kā arī Civilprocesa likumā vai atsevišķā Komerccprocesa likumā;
10. advokātu procesu civilprocesā pirmās un otrās instances tiesās kopsakarā ar nosacījumu uzņemšanai advokatūrā grozījumiem, samazinot Advokatūras likumā izvirzītās prasības jaunu juristu uzņemšanai advokatūrā;
11. nepieciešamība „Šķīrējtiesu likuma” likumprojektā paredzēt, ka gadījumā, ja prasījums tiek cedēts un ja saistībā ar šo prasījumu ir paredzēta strīdu risināšana šķīrējtiesā, tad strīda risināšana šķīrējtiesā ir saistoša arī cesionāram;
12. nepieciešamību „Šķīrējtiesu likuma” likumprojektā paredzēt izņēmumus no vispārējās šķīrējtiesnešu sertifikācijas kārtības.

3. Rekomendāciju pamatojums

3.1. Komerctiesību sadaļa

3.1.1. Darījumu drošība un saistošais spēks kontekstā ar būtiskām normatīvā regulējuma izmaiņām

No Latvijas Republikas Satversmes 1.pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet valsts pienākums savā darbībā ievērot tiesiskas valsts pamatprincipus, tostarp tiesiskās paļāvības principu. Tiesiskās paļāvības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts.¹

Savukārt Satversmes tiesas praksē attiecībā uz saudzējošas pārejas uz jauno tiesisko regulējumu paredzēšanu norādīts, ka tā var izpausties kā saprātīga pārejas termiņa noteikšana² vai kompensācijas paredzēšana.³ Minētais, protams, neizslēdz to, ka šādu saudzējošu pāreju iespējams noteikt arī ar citiem mehānismiem.⁴ Taču ĀIPL vēlas jo īpaši uzsvērt, ka saudzējoša un samērīga pāreja uz jauno tiesisko regulējumu ir svarīga gadījumos, kuros jaunais normatīvais regulējums skar praktiski visus civiltiesiskās apgrozības dalībniekus.

Nemot vērā ĀIPL biedru paustās bažas saistībā ar atsevišķiem pēdējā laika likumdošanas procesiem, jo īpaši saistībā ar jau pieņemtajiem grozījumiem likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” un 2.lasījumā atbalstīto likumprojektu „Grozījumi Maksātspējas likumā” (kur otrajā lasījumā tika atbalstīti būtiski grozījumi, kas var ietekmēt visu līdzšinējo investīciju vidi), ĀIPL vēlas atkārtoti vērst uzmanību uz likumdošanas procesu un normatīvā regulējuma stabilitātes ietekmi uz investīciju piesaisti un investīciju aizsardzību. Investīciju videi jābūt stabilai un paredzamai.

Jānorāda, ka civiltiesiskās apgrozības pastāvēšanas stūrakmens ir iespēja paļauties, ka iepriekš slēgti darījumi, kas atbilst slēgšanas brīdī spēkā esošajam regulējumam, netiks uzskatīti par prettiesiskiem tikai tādēļ, ka ar laiku tiek mainīts attiecīgais normatīvais regulējums. Līgumslēdzēji, izdarot izvēli slēgt līgumu, savu izvēli balsta uz tiem tiesiskajiem un faktiskajiem apsvērumiem, kas viņiem ir pieejamie līguma slēgšanas brīdī.

Privāttiesībās valda princips, ka jaunā tiesību norma piemērojama nākamiem apstākļiem, respektīvi, tiesību normai ir uz priekšu vērsts spēks, un noteikumi par tiesību normas tūlītēju un atpakaļvērstu spēku uzlūkojami kā izņēmums no šā pamatprincipa.⁵ ĀIPL vēlas uzsvērt, ka gadījumos, kad likumdevējs tiešām uzskata par nepieciešamu piemērot izņēmumu no vispārējā pamatprincipa, ir nepieciešams pievērst īpašu uzmanību samērīga un saprātīga pārejas perioda noteikšanai.

¹ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 6.decembra sprieduma lietā Nr.2010-25-01 4.punktu.

² Tikai atsevišķos gadījumos, samērojot tiesiskās paļāvības ierobežojuma apmēru un tiesiskā regulējuma maiņas nepieciešamību un steidzamību, atkāpšanās no personai garantētajām tiesībām pieļaujama bez pārejas perioda.

³ Sk. Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 secinājumu daļas 2.punktu.

⁴ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009.gada 26.novembra sprieduma lietā Nr.2009-08-01 25.punktu.

⁵ Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. Likums un Tiesības, jūlijs, 2000.

Tas, cik ātri tiek pieņemti būtiski grozījumi normatīvajos aktos, turklāt izņēmuma kārtā attiecinot tos arī uz jau ievadītām (turpinātām) civiltiesiskajām attiecībām un nosakot salīdzinoši īsu pārejas periodu, ĀIPL ieskatā norāda uz negatīvu tendenci attiecībā uz normatīvā regulējuma prognozējamību, kas ir jo īpaši svarīgi ārvalstu komersantiem, kas veic vai plāno veikt investīcijas Latvijā, rūpīgi izvērtējot iespējamo investīciju vides drošību.

ĀIPL norāda, ka nepārskatāma uzņēmējdarbības vide un nestabilitāte kopumā kavē investīciju piesaisti. Kvalitatīvs un paredzams likumdošanas process un speciālistu vidē savlaicīgi izdiskutēti normatīvo aktu grozījumu projekti mazina nepieciešamību pēc biežiem normatīvo aktu grozījumiem un rada pārliecību par turpmāko tiesību politikas attīstības stabilitāti.⁶

Norādot uz to, cik būtiska nozīme ir šāda veida grozījumiem attiecībā uz civiltiesisko apgrozību un investoru iespējām nodrošināt savas darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām, ĀIPL aicina turpmāk būtiskiem grozījumiem nodrošināt vismaz garāku pārejas periodu, kura laikā aprobežot izdarītās izmaiņas normatīvajā regulējumā un iespēju robežās savlaicīgi un kvalitatīvi sniegt skaidrojumus par normatīvo aktu grozījumu būtību un piemērošanu, dodot iespēju komersantiem ne tikai paust savu viedokli, bet arī pienācīgi sagatavoties gaidāmajām pārmaiņām. Šajā saistībā vēlamies uzsvērt Tieslietu ministrijas kā vadošās valsts pārvaldes iestādes tieslietu nozarē nozīmi, lai novērstu nepārdomātu grozījumu pieņemšanu, īpaši gadījumos, kur jaunās tiesību normas ietekmētu jau esošas tiesiskās attiecības.

Apkopojot minēto, ĀIPL aicina ievērot šādus pamatprincipus normatīvo aktu pieņemšanas procesā:

1. normatīvo aktu pilnīga saskaņošana (izstrāde attiecīgajā ministrijā ekspertu līmenī, izsludināšana Valsts sekretāru sanāksmē, izskatīšana Ministru kabineta komitejās un pieņemšana Saeimā trīs lasījumos); likumdevēja iniciatīvas gadījumā nodrošināma līdzvērtīga procedūra normatīvā akta ietekmes izvērtēšanai un kvalitātes nodrošināšanai, iesaistot arī nevalstisko sektoru;
2. normatīvā akta nesasteigts apspriešanas periods, atbilstošs plānotā normatīvā akta iespējamai ietekmei uz civiltiesisko apgrozību un investīciju drošību;
3. izvēlēto līdzekļu atbilstības izvērtēšana ar normatīvo aktu iecerētā mērķa sasniegšanai normatīvā akta izstrādes gaitā, tajā skaitā izsverot iespējamus riskus un zaudējumus;
4. tiesību politikas plānošana, nodrošinot tās stabilitāti un mazinot nepieciešamību pēc biežiem normatīvo aktu grozījumiem;
5. saprātīga pārejas posma paredzēšana pārejai uz jauno normatīvo regulējumu, ļaujot sabiedrībai izprast tā būtību un veikt nepieciešamos pasākumus atbilstības jaunajam normatīvajam regulējumam nodrošināšanai, īpaši gadījumos, kad tas paredz būtiskas izmaiņas pastāvošajā tiesiskajā kārtībā un civiltiesiskajā apgrozībā;
6. rūpīga izvērtēšana, pirms noteikt civiltiesisko apgrozību reglamentējošam normatīvam aktam

⁶ Sīkāk sk. Kusiņš G. Normatīvo aktu jaunrade. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: rakstu krājums. E.Meļķiša red. [aut. kol.: E.Levits, E.Meļķīsis, J.Briede u.c.], Rīga, Tiesu namu aģentūra, 1999.

tūlītēju vai retroaktīvu spēku, norādot arī atbilstošu motivāciju un pamatojumu šādai rīcībai.

3.1.2. Kapitāldaļu reģistra vešanas kārtības pilnveidošanas iespējas

Saskaņā ar pašreizējo Komerclikuma regulējumu dalībnieku un akcionāru reģistru ved kapitālsabiedrības valde. Dalībnieka vai akcionāra statusu persona iegūst ar brīdi, kad tā tiek ierakstīta dalībnieku vai akcionāru reģistrā. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību gadījumā valde dalībnieku reģistru iesniedz Uzņēmumu reģistram pievienošanai sabiedrības lietai, lai tas būtu publiski pieejams. Akciju sabiedrības gadījumā akcionāru reģistrs netiek iesniegts Uzņēmumu reģistram pievienošanai sabiedrības reģistrācijas lietai — akcionāru reģistrs ir pieejams tikai pašā sabiedrībā un nav publiski pieejams citām personām.

Ar minēto kārtību saistītas dažādas problēmas attiecībā uz dalībnieku un akcionāra tiesību iegūšanu un aizsardzību. Viens no iespējamiem risinājumiem šādām situācijām būtu dalībnieku un akcionāru reģistra vešanas funkcijas nodošana kādai trešajai personai (iestādei), un šādā gadījumā jaunais kapitālsabiedrības daļu vai akciju īpašnieks pats varētu vērsties pie dalībnieku un akcionāru reģistra turētāja, lai tiktu izdarīts attiecīgs ieraksts dalībnieku vai akcionāru reģistrā. Tādējādi tiktu nodrošināts kontroles mehānisms kapitāla daļu īpašnieku maiņai, kas veicinātu kapitāla daļu īpašnieku tiesību aizsardzību. Uz šādu iespēju norādīts jau 2011.gadā, aktualizējot diskusiju par dalībnieku un akcionāru reģistra vešanu, norādot, ka likumā būtu nepieciešams paredzēt kārtību, ka kapitāla daļu īpašniekiem (ar valdes starpniecību) ir tiesības dalībnieku reģistru vest valsts nodrošinātā kapitāla daļu reģistrā, vienlaikus nosakot tiesiskās sekas šāda ieraksta esamībai, t.sk. to, ka šāds ieraksts ir priekšnoteikums no kapitāla daļām izrietošo tiesību izmantošanai un tā ieraksts aizsargā labticīgas trešās personas.⁷

Jānorāda, ka Latvijas Centrālais deponitārijs jau šobrīd nodrošina akcionāru reģistra kārtošānu sabiedrībām, kuras to ir pieteikušas brīvprātīgi.

Vienlaikus ĀIPL norāda, ka šāds publiskas reģistrācijas pienākums pēc būtības ir uzskatāms par civiltiesību subjektu privātās autonomijas ierobežojumu, tādēļ uzsver, ka šāda iespēja būtu nosakāma tikai kā opcionāla, tas ir, sabiedrības dalībniekiem vai akcionāriem būtu piešķiramas tiesības izvēlēties, vai iesaistīt sabiedrības reģistra vešanā trešo personu vai nē.

3.1.3. Normatīvā regulējuma trūkums attiecībā uz kreditoru aizsardzību sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā

Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 16.panta pirmā daļa šobrīd nosaka, ka *„nostiprinot zemesgrāmatā īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, kas atsavināts, pamatojoties uz likumu par konkrētā nekustamā īpašuma atsavināšanu, attiecīgais nekustamais īpašums pāriet valsts vai pašvaldības īpašumā brīvs no visiem apgrūtinājumiem un nastām, kuras nekustamajam īpašumam bija uzliktas saistību rezultātā (tai skaitā visas uz šo nekustamo īpašumu ierakstītās parādu saistības, ķīlas tiesības, prasības nodrošinājuma atzīmes, maksātnespējas atzīmes, procesa virzītāju aizliegumi, apgrūtinājumi, kas pieņemti kā nosacījums, īpašumu iegūstot, kā arī nomas, īres, uztura un mantojuma līgumi) un par kurām institūcija nav*

⁷ Dalībnieku un akcionāru reģistra vešana: problēmas un risinājumi. Jurista Vārds, 22.novembris, 2011, Nr.47 (694).

tieši paziņojusi, ka tā uzņemas attiecīgos apgrūtinājumus un nastas”.

No likuma anotācijas izriet, ka personām, kurām no sabiedrības vajadzībām atsavināmajam nekustamajam īpašumam reģistrētajiem apgrūtinājumiem un nastām izriet kādas tiesības, saglābjas vienīgi personiska prasība pret nekustamā īpašuma īpašnieku.⁸ Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums šobrīd neparedz nekustamā īpašuma īpašnieku kreditoru iesaisti vai interešu aizsardzību nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā.

Juridiskajā literatūrā attiecībā uz taisnīgumu piespiedu atsavināšanā kā pamatprincips norādīts, ka atsavināšanas rezultātā īpašnieks nevar būt nostādīts ne labākā, ne sliktākā stāvoklī, jo pretējā gadījumā netiktu panākts taisnīgs līdzsvars, kas ir taisnīgas atlīdzības pamatā.⁹ Arī Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma 21.pants noteic, ka nekustamā īpašuma bijušajam īpašniekam nosakāma atlīdzība, kas nodrošina tādu mantisko stāvokli, kas ir līdzvērtīgs viņa iepriekšējam mantiskajam stāvoklim.

Par taisnīgu nebūtu atzīstama situācija, ja valstij vai pašvaldībai tiktu uzlikts pienākums segt visas nekustamā īpašuma īpašnieka ar nekustamo īpašumu nodrošinātās, bet vēl nesegtās parādsaistības un tikai pēc tam tiktu dzēsta uz nekustamo īpašumu nostiprinātā hipotēka, jo tādā gadījumā īpašnieks iedzīvotos uz valsts vai pašvaldības rēķina — nekustamā īpašuma īpašniekam vairs nebūtu parāda atmaksas saistību, lai gan pirms atsavināšanas šādas saistības pastāvējušas. Tādu risinājumu nebūtu pamata atzīt par līdzvērtīgu situāciju.

Vienlaikus ĀIPL ieskatā nebūtu pieļaujama arī situācija, ka likums neparedz nekādu kreditoru interešu aizsardzību nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā. Tādēļ ĀIPL ierosina izdarīt grozījumus Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā, nodrošinot hipotekāro kreditoru iesaisti un nosakot šādas iesaistes veidus.

3.1.4. Grozījumi likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” saistībā ar likvidēto iespēju pārnest zaudējumus uzņēmumu grupās un tās negatīvā ietekme uz holdingu režīmu

2014.gada 1.janvārī stājās spēkā pietiekami apjomīgi grozījumi likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”. Viena no būtiskākajām izmaiņām, kas ietekmē holdinga režīmu izmantošanu Latvijā, ir likuma 14.¹panta izslēgšana, kas faktiski nozīmē, ka no 2014.gada 1.janvāra tiek atcelta zaudējumu pārnešana uzņēmumu grupā.

Likumprojekta anotācijā¹⁰ kā pamatojums šīm izmaiņām norādīts tas, ka Ministru kabineta 2013.gada 27.augusta sēdē tika nolemts līdz 2020.gadam pagarināt nodokļa atvieglojumu par jaunajām ražošanas tehnoloģiskajām iekārtām un par veiktajiem ieguldījumiem atbalstāmajos investīciju projektos virs 10 milj. EUR, kā arī no 2014.gada 1.jūlija ieviest jaunu atvieglojumu pētniecības un attīstības veicināšanai. Lai šīs izmaiņas īstermiņā un ilgtermiņā neradītu negatīvu fiskālo ietekmi uz valsts kopbudžetu, pārskatot esošo uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu efektivitāti, esot nolemts no 2014.gada 1.janvāra atcelt esošo atvieglojumu zaudējumu pārnešanai

⁸ Anotācija pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/614B6229E4CC5107C225767F00364BDE?OpenDocument>.

⁹ Informatīvais ziņojums „Par nekustamā īpašuma atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām procesa efektivizēšanu”, pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file65124.doc.

¹⁰ Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F0C0D56A647CD32CC2257BF700487F6F?OpenDocument>.

uzņēmumu grupā.

ĀIPL vēlas norādīt, ka valsts mērķiem attiecībā uz investoru un holdinguzņēmumu piesaisti jābūt skaidriem un konkrētiem. Tikai 2013.gadā likumā „Par uzņēmumu ienākumu nodokli” tika paredzētas vairākas normas ar mērķi veidot labvēlīgāku nodokļu režīmu holdinga kompānijām. Taču tagad, tikai gadu pēc šo grozījumu pieņemšanas, likumdevēja izdarītie grozījumi holdinguzņēmumu piesaisti krietni ierobežo, ņemot vērā, ka zaudējumu pārvešanas iespējas uzņēmumu grupas ietvaros atcelšana liegs Latvijai konkurēt holdingkompāniju piesaistē ar citām valstīm.

ĀIPL nodokļu likumu pilnveides darba grupas ziņojumā ietverta virkne papildus komentāru un ieteikumu holdinga režīma regulējuma uzlabošanai Latvijā. Tādēļ lūdzam šos priekšlikumus attiecīgi izvērtēt to kopsakarā.

ĀIPL ieskatā šie jautājumi ir apskatāmi arī kopsakarā ar šī ziņojuma 3.1.1.sadaļā norādīto problēmu par normatīvā regulējuma stabilitāti un prognozējamību. Valsts īstenotajai nodokļu politikas stabilitātei ir būtiska nozīme uz investīciju piesaisti un komercdarbības attīstību. Ņemot vērā minēto, ĀIPL vēlas uzsvērt konsekventas nodokļu politikas īstenošanas nozīmi un vienlaikus aicināt atkārtoti apsvērt zaudējumu pārvešanas uzņēmumu grupā ieviešanas iespēju.

3.1.5. Elektroniskā paraksta izmantošana pārrobežu līmenī

Eiropas Parlamenta un Padomes 1999.gada 13.decembra Direktīva 1999/93/EK par Kopienas elektronisko parakstu sistēmu¹¹ (turpmāk — „e-paraksta direktīva”) iedibina elektronisko parakstu un nosaka sertifikācijas pakalpojumu juridisko bāzi. E-paraksta direktīvā ir noteikts, ka Eiropas Savienības dalībvalstis nedrīkst ierobežot citu dalībvalstu sertifikācijas pakalpojumu sniegšanu (elektroniskā paraksta izmantošanu), ja tā atbilst direktīvā noteiktajiem nosacījumiem.¹²

Taču praksē bieži rodas problēmas tieši ar pārrobežu komercdarījumu slēgšanu, ja komersanti vēlas izmantot elektroniskā paraksta piedāvātas iespējas.

Atbilstoši informatīvajam ziņojumam „Par elektroniskā paraksta un elektroniskās identifikācijas pārrobežu savstarpējo izmantojamību”, kas tika izskatīts 2013.gada 22.oktobra Ministru kabineta sēdē,¹³ komercsektorā tiek izstrādāti risinājumi, ar kuru palīdzību ir iespējams parakstīt vienu dokumentu vairākām personām, kur katra izmanto savā valstī izsniegtu drošu elektronisko parakstu. Viens no šādiem risinājumiem tuvākajā laikā, šī gada ietvaros, plāno savā produktā atbalstīt arī Latvijas elektroniskās identifikācijas kartē iekļauto elektronisko parakstu. Tas nozīmē, ka, piemēram, vienu līguma dokumentu varētu parakstīt igauņi no vienas puses ar Igaunijā izsniegtu elektronisko parakstu un latvietis no otras puses — ar Latvijā izsniegtu elektronisko parakstu. Šādam risinājumam pastāvēt, pārrobežu sadarbība — līgumu, vienošanās slēgšana kā uzņēmēju, tā amatpersonu starpā — būtu pastiprināti sekmējama un veicināma.

Vienlaikus informatīvajā ziņojumā arī norādīts, ka šobrīd Eiropas Savienībā nav ieviests

¹¹ Eiropas Parlamenta un Padomes 13.12.1999 Direktīva 1999/93/EK par Kopienas elektronisko parakstu sistēmu.

¹² Eiropas Parlamenta un Padomes 13.12.1999 Direktīva 1999/93/EK par Kopienas elektronisko parakstu sistēmu, 4.pants

¹³ Pieejams: http://mk.gov.lv/doc/2005/VARAMZINO_240913.2977.DOCX.

visaptverošs pārrobežu un starpnozaru regulējums drošiem, uzticamiem un viegli lietojamiem elektronisko darījumu mehānismiem, kas ietver elektronisko identifikāciju un autentifikāciju, un Latvija šobrīd nav iesaistījies pārrobežu sadarbības projektos, kas to nodrošina. Lai Latvija elektronisko identifikāciju sekmīgi varētu izmantot citās Eiropas Savienības dalībvalstīs, kā arī Latvija dažādu pakalpojumu sniegšanā varētu izmantot citu Eiropas Savienības dalībvalstu elektronisko identifikāciju, Latvijai būtu nepieciešams iesaistīties e-SENS projektā, kurš ir nupat uzsācies un kuram ir paredzēta II paplašināšanās kārtā.

ĀIPL vēlas paust savu atbalstu šādām iniciatīvām un aicināt aktīvāk iesaistīties šādu jautājumu risināšanā, norādot, ka tas būtiski atvieglotu komersantu pārrobežu sadarbību.

3.1.6. Sabiedrību korporatīvās pārvaldības regulējuma pilnveide un akcionāru tiesību aizsardzības mehānismi¹⁴

3.1.6.1. Komerclikuma noteikumiem par kapitālsabiedrībām piešķirams imperatīvu normu spēks

Saskaņā ar Latvijas Senāta, pirmās Latvijas Republikas Augstākās tiesas, kas pastāvēja no 1918.gada līdz 1940.gadam, Civilā kasācijas departamenta (CKD) nodibinātu judikatūru (Sen. CKD spr. 1925./75.; 1931./717.; 1935./122.; 1937./502.; 1938./432) „vispārīgi visiem noteikumiem par paju sabiedrībām¹⁵ un akciju sabiedrībām (pretēji noteikumiem par personālām sabiedrībām) ir stingri saistošu normu (jus cogens) raksturs, kurš nepieļauj to grozīšanu ar akcionāru vienošanos, bet nekad ne dispozitīvu normu raksturs, jo šie noteikumi aizskar ne tikai akcionāru intereses, bet arī trešo personu intereses un šādiem noteikumiem piemīt publisko tiesību elements, tādēļ tie ar akcionāru vienošanos nav grozāmi. Saistošas normas pēc vispārējā principa tulkojamas visšaurākajā nozīmē.”¹⁶ Ievērojot minēto tēzi, Latvijas Senāts atzina visus pajinieku un akcionāru sapulču lēmumus, kā arī valdes lēmumus, kas bija pretrunā ar minētajiem noteikumiem, par spēkā neesošiem gandrīz automātiski. Tas nodrošināja augstu Latvijas akciju sabiedrību korporatīvās pārvaldības integritātes līmeni.

Turpretim 2010.gadā, tulkojot Komerclikuma 286.panta noteikumus par akcionāru sapulču lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts nonācis pie pilnīgi pretēja secinājuma, proti, ka Komerclikuma 286.panta pirmā daļa atbilst dispozitīvas tiesību normas pazīmēm, tāpēc normā paredzētās tiesiskās sekas tiesa var piemērot vai

¹⁴ Iniciatīvas 3.1.6.1.-3.1.6.3. sagatavotas ar Latvijas tiesību institūta atbalstu.

¹⁵ Analogs mūsdienu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību.

¹⁶ Sk., piem., 1925.gada 31.janvāra Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu Eduarda Gašeļa prasības lietā pret „Linu un džutes manufaktūras akciju sabiedrību”, publicēts: Latvijas Senāta spriedumu (1918-1940), 9.sējums – Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1925), kārtējo sēžu spriedumi, Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa un Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997.g., 3348.-3354.lpp.; 1935.gada 25.janvāra Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu Markeļa Frīdmaņa un Nikolaja Starcena prasības lietā pret A/S „Rīgas konservu fabrika S.K.F.”, publicēts: Latvijas Senāta spriedumu (1918-1940), 13.sējums – Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936), kārtējo sēžu un kopsēžu spriedumi, Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa un Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998.g., 5117.lpp.; 1937.gada 27.maija Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu Nr.502 P/S „Stodoļskas tūku fabrikas Vasilija Barišņikova dēli” prasības lietā pret „Maskavas Rūpniecības banku, bij. J. W. Junker un Co, Rīgas nodaļu”, publicēts: Latvijas Senāta spriedumu (1918-1940), 14.sējums – Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1937-1940), kārtējo sēžu un kopsēžu spriedumi, Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa un Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998.g., 5408.-5409.lpp.

nepiemērot, taču tiesai ir jāmotivē, kādēļ minētā tiesību norma ir vai nav attiecināma uz tās konstatētajiem lietas faktiskajiem apstākļiem (Senāta CD SKC-37/2010).¹⁷

Šāds Komerclikuma 286.panta iztulkojums (kas *mutatis mutandis* piemērojams arī saistībā ar Komerclikuma 217.pantu, kas attiecas uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību) praksē var novest pie mazākuma akcionāru tiesību pilnības ignorēšanas, piemēram, mazākuma akcionāru neaicināšu uz akcionāru sapulcēm, informācijas nesniegšanu utt., kas savukārt nozīmē, ka mazākuma ieguldījums Latvijas akciju sabiedrībās ir nedrošs un nepievilcīgs, izņemot, ja tiek noslēgts akcionāru līgumus, kas piešķir papildu aizsardzību mazākuma akcionāram (tomēr arī šāda līguma spēks un sekas Latvijas tiesu praksē nav nopietni vērtētas).

Tam sekas ir šādu mazākuma ieguldījumu skaita un apmēra samazinājums, kas nozīmē, ka Latvijas akciju sabiedrībām ir grūtāk un dārgāk piesaistīt kapitālu mazākuma investīciju izskatā, kas bremzē visas ekonomikas attīstību.

Tādēļ ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams izstrādāt attiecīgus papildinājumus Komerclikumam, kas noteiktu, ka noteikumi par akciju sabiedrībām (un, iespējams, arī sabiedrībām ar ierobežotu atbildību) ir imperatīvas normas, kuru būtisku pārkāpumu gadījumā attiecīgie sabiedrības pārvaldes institūciju lēmumi un citas darbības automātiski atzīstamas par spēkā neesošām.

3.1.6.2. Komerclikumā iekļaujami noteikumi, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus

Kapitālsabiedrību dalībnieku līgumi starp Latvijas sabiedrību ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrību dalībniekiem ir praksē ļoti bieži izmantots tiesību instruments, kas paaugstina korporatīvās pārvaldības integritātes līmeni un komercdarbības paredzamību, tomēr ne likumā, ne Latvijas tiesu praksē nav skaidri un gaiši noteiktas kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu spēks, sekas un izpildāmība, piemēram, vai šie līguma noteikumi var saistīt pašu sabiedrību un tās valdi, vai tie var saistīt trešās personas utt. Komerclikuma 281.panta noteikumi noteic vienīgi zināmu akcionāru saistību ierobežojumus.

Tādēļ ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams izstrādāt attiecīgus papildinājumus Komerclikumam, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu noteikumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus. Ievērojot augstākminēto tēzi par kapitālsabiedrību noteikumu imperatīvo spēku, skaidri jānosaka, ka dalībnieku līgumi nevar grozīt minētos noteikumus, bet var tos papildināt un sīkāk detalizēt.

3.1.6.3. Uzņēmuma reģistra likumā iekļaujamas Uzņēmuma reģistra valsts notāra tiesības pārbaudīt reģistrācijai komercreģistrā pieteikto ziņu pareizību pēc būtības

Uzņēmuma reģistra likumā iekļaujamas Uzņēmuma reģistra valsts notāra tiesības pārbaudīt reģistrācijai komercreģistrā pieteikto ziņu pareizību pēc būtības (faktisko apstākļu pārbaude), tostarp tiesības pieprasīt no pieteicēja un citām personām paskaidrojumus un pierādījumus.

¹⁷ Sk. 2010.gada 10.februāra Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumu Lietā Nr.SKC-37/2010, pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2010/37-vi.doc>.

Analogu tirdzniecības reģistra tiesneša tiesību savulaik paredzēja 1934.gada 29.maija Ministru kabineta „Noteikumu par tirdzniecības reģistru” (Lik. Kr. 145/1934) 30.punkta noteikumi.¹⁸

Tas dotu valsts notāram tiesības kritiskās situācijās pārliecināties par pieteikto ziņu pareizību, patiesumu un atbilstību likuma noteikumiem, kā arī novērstu nepamatotus ierakstus komercreģistrā, līdz taisīts tiesas nolēmums pēc būtības saskaņā ar Civilprocesa likuma 30.⁴ nodaļas noteikumiem.

Gadījumā, ja valsts notāram rastos pamatotas šaubas par pieteikto ziņu pareizību pēc būtības, valsts notārs varētu atlikt ieraksta izdarīšanu komercreģistrā līdz spēkā stājas augstākminētais tiesas nolēmums, pie nosacījuma, ja šāda tiesvedība tiek ierosināta konkrētu dienu laikā pēc valsts notāra lēmuma pieņemšanas.

Šāds regulējums būtu ļoti svarīgs, lai nodrošinātos pret to, ka īslaicīgi komercreģistrā tiek reģistrētas nepatiesas ziņas, kas ļauj neatgriezeniski ietekmēt komersanta stāvokli un lietas, ievērojot komercreģistra ierakstu publisko ticamību.

Tādēļ ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams izstrādāt attiecīgus grozījumus Uzņēmuma reģistra likumā, kas noteiktu Uzņēmuma reģistra valsts notāra tiesības pārbaudīt reģistrācijai komercreģistrā pieteikto ziņu pareizību pēc būtības. Minētie grozījumi būtu jāsalāgo ar Civilprocesa likuma 30.⁴ nodaļas noteikumiem. Priekšlikuma akceptēšanas gadījumā būtu nepieciešams arī izvērtēt, vai līdztekus nebūtu jānosaka kārtība, kā valsts notārs varētu izmantot tiesības pieprasīt papildu ziņas un dokumentus, atliekot ieraksta izdarīšanu komercreģistrā, lai novērstu šaubas par negodprātīgu vai nepareizu tiesību normu piemērošanu.

3.2. Tiesu sistēmas jautājumi¹⁹

3.2.1. Specializētas komerclietu nodaļas apgabaltiesās un Augstākajā tiesā un komercprocesa noteikumi

ĀIPL ieskatā būtu apsverama ideja izveidot specializētas komerclietu nodaļas — apgabaltiesu Komerclietu tiesas kolēģiju kā pirmās instances tiesu komerclietās un Augstākās tiesas Komerclietu departamentu kā kasācijas tiesu komerclietās. Būtu nepieciešams attiecīgi paredzēt attiecīgus grozījumus likumā „Par tiesu varu”,²⁰ kā arī Civilprocesa likumā (iespējams, kā pielikumu) vai atsevišķā Komerccprocesa likumā, ietverot minēto komerclietu nodaļu darbību regulējošas speciālas komercprocesa procesuālās normas, kas paredzētu paātrinātu kvalitatīvu komerclietu iztiesāšanas kārtību divās instancēs, jo komercdarbības vidē ātrumam un tiesību normu saprātīgai un paredzamai piemērošanai ir izšķiroša nozīme.

Specializētu komerclietu nodaļu izveide pie apgabaltiesām un Augstākajā tiesā, nevis atsevišķas komerc tiesas izveidei būtu lētāka un nenonāktu pretrunā ar esošajiem Latvijas tiesu sistēmas

¹⁸ Sk. Juris Grinbergs, „Jaunie Latvijas tirdzniecības likumi”, publicēts: „Jurists”, Nr.6., 1935.01.01., 13.sleja.

¹⁹ Iniciatīvas 3.2.1.-3.2.2. sagatavotas ar Latvijas tiesību institūta atbalstu.

²⁰ Savulaik pamata redakcijā likuma „Par tiesu varu” 42., 43. un 47.pants noteica, ka Augstākās tiesas Senāta sastāvā ir arī Saimniecisko lietu departaments, Augstākās tiesas Tiesu palātas sastāvā ir Saimniecisko lietu tiesu palāta, bet apgabaltiesā ir arī Saimniecisko lietu tiesas kolēģija. Minētā likuma 8.pants noteica, ka saimnieciskajos strīdos tiesu spriež tiesa, izskatot un izlemjot tiesas sēdēs lietas par strīdiem, kuri rodas, slēdzot, izpildot, grozot vai laužot saimnieciskos līgumus, un lietas par citiem strīdiem starp juridiskajām personām, ja puses šajā strīdā nav griezušas šķīrējtiesā.

pamatiem, kas jau no paša sākuma paredzēja specializētas nodaļas pie tiesām saimniecisko strīdu (komercstrīdu) risināšanai. Speciālu komerclietu nodaļu radīšana saskan arī ar materiālo civiltiesību un komerciesību paralēlismu, ko izvēlējusies Latvijas likumdevējs.

Vēsturiski iniciatīva izveidot atsevišķu komerciesu vai pie esošām tiesām pastāvošas komerclietu nodaļas ir gana sena. Jau Krievijas Impērijas laikā atsevišķās Krievijas lielajās pilsētās (tomēr ne Latvijas teritorijā) pastāvēja speciālas komerciesas. 20.gadsimta sākuma Krievijas Tieslietu ministrija ierosināja pie apgabaltiesām izveidot speciālas tirdzniecības lietu (komerclietu) nodaļas. Šo ierosinājuma principā atbalstīja arī Rīgas biržas komiteja ar nosacījumu, ka tiesneši ir tikai profesionāli juristi, kam ir bijusi iespēja iepazīties ar vietējām biržas un tirdzniecības parašām, nevis ievēlēti komersanti, ka apgabaltiesu tirdznieciskās nodaļas tiek padotas tādām pašām nodaļām pie tiesu palātām (apelācijas instance) un Senāta (kasācijas instance) un ka vispārējā procesa kārtība tiek papildināta ar noteikumiem par paātrinātu komerclietu izlemšanas kārtību.²¹

Tāpat arī 1929.gadā Latvijas Tieslietu ministrija bija izstrādājusi jaunu likumprojektu par komerciesu izveidi Latvijā.²² Kā jau minēts, likums „Par tiesu varu” arī sākotnēji paredzēja speciālas saimniecisko strīdu nodaļas pie Latvijas tiesām. Tāpat arī mūsdienās ik pa laikam izskan prasības pēc speciālu komerciesu izveides.²³ Arī ĀIPL jau vairākkārt ir paudusi atbalstu komerciesu vai specializētu vispārējās jurisdikcijas tiesu nodaļu veidošanai, lai veicinātu komersantu strīdu izskatīšanas ātrumu un kvalitāti.

Komerclietu nodaļu kompetencei vajadzētu ietvert visas komerclietas, t.i.:

1. korporatīvo tiesību lietas (tostarp Komerclikuma A-C daļas noteikumi, Koncernu likums, tajā skaitā lietas, kas saistītas ar komersantiem, akcionāru strīdiem utt., Civilprocesa likuma 30.⁴ nodaļas strīdi, kas pašlaik piekrīt Jelgavas tiesai, strīdi par Uzņēmumu reģistra lēmumu tiesiskumu attiecībā uz ierakstiem komercreģistrā, lai novērstu paralēlu lietu skatīšanu civilās jurisdikcijas tiesā un administratīvajā tiesā);
2. konkurences tiesību lietas²⁴ (gan Konkurences padomes (KP) lēmumu apstrīdēšana, gan konkurences tiesību strīdi starp privātpersonām);

²¹ Sk., piem., V. Helds, „Komerctiesas agrākā Krievijā”, publicēts: „Economists”, Nr.6., 15.03.1930, 252.lpp. *et seq.*, pieejams Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas portālā www.periodika.lv.

²² Turpat.

²³ Sk., piem., „Latvijā rosina izveidot Komerctiesu”, publicēts: TVNET.lv, 15.04.2005., pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/206243-latvija_rosina_izveidot_komerctiesu; M. Zālīte, „Latvijā būtu jāievieš komerciesas”, publicēts: Delfi.lv, 13.04.2010., pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/maiija-zalite-latvija-butu-jaievies-komerctiesas.d?id=31231893>; M. Ķirsons, „Vēlas komerciesas”, publicēts: DB.lv, 17.04.2013., pieejams: <http://www.db.lv/laiakra-ksta-arhivs/zinas/velas-komerctiesas-391992>.

²⁴ Līdzšinējā Administratīvo tiesu prakse privātpersonu strīdos pret KP rāda, ka privātpersonas var panākt KP lēmumu atcelšanu tikai izņēmuma gadījumos (vairāk par 95% gadījumiem KP administratīvajās tiesās uzvar) (sk., piem., KP mājas lapu: <http://www.kp.gov.lv/lv/konkurences-padomes-lemumi>). Minētā visai krasā statistika nebūt nav uzskatāma par viennozīmīgu apliecinājumu tam, ka KP lēmumi vienmēr ir ļoti pamatoti, bet gan varētu norādīt uz šaubām par to, vai Administratīvās tiesas iedziļinās un vispusīgi pārbauda KP lēmumu pamatotību, iespējams, specifisku zināšanu konkurences tiesībās un ekonomikā, kas nepieciešamas, lai veiktu adekvātu KP lēmumu pamatotības izvērtējumu pēc būtības, trūkuma dēļ. Par to nesen pasaules vadošajam konkurences tematikai veltītajam žurnālam „Global Competition Review” sūdzējušies arī Latvijas konkurences tiesību praktiķi (sk., piem., KP mājas lapu: <http://www.kp.gov.lv/lv/aktualitates/250-konkurences-zurnals-global-competition-review-konkurences-padome-ir-aktiva-un-zinosa-iestade>).

3. maksātspējas lietas;
4. komercdarījumu lietas (tostarp Komerclikuma D daļas noteikumi);
5. komersantu apdrošināšanas strīdi;
6. preču zīmes u.c. rūpnieciskais īpašums;
7. citi komercstrīdi (definējami sīkāk).

Komerclietu nodaļu sastāvā būtu vēlams iekļaut specializētus tiesnešus un tiesnešu palīgus ar pieredzi un attiecīgu specializētu maģistra līmeņa izglītību ekonomikā un komerciesībās, konkurences tiesībās u.tml. Komerclietās būtu nosakāmas divas instances – attiecīgās apgabaltiesas Komerclietu tiesas kolēģija kā pirmās instances tiesa un Augstākās tiesas (Senāta) Komerclietu departaments kā kasācijas tiesa. Komerccprocess nozīmētu paātrinātu komerclietu iztiesāšanas kārtību, saistībā arī ar tiesnešu specializāciju nodrošinot lielāku kvalitāti un efektivitāti, kā arī veicinot paredzamību, nodrošinot vienotas tiesu prakses veidošanos. Komerccprocesā būtu ietverami mūsdienīgi un efektīvi, kā arī komercdarbības videi piemēroti prasības nodrošināšanas instrumenti, adekvāti juridiskās palīdzības izdevumu kompensēšanas mehānismi u.tml.

Ātrāka un kvalitatīvāka komerclietu iztiesāšanas kārtība attaisnotu arī paaugstinātas valsts nodevas ieviešanu, no kā varētu finansēt komerclietu nodaļu darbību. Tāpat kvalitatīva, ātra un efektīva komersantu tiesiskā aizsardzība no komerclietu nodaļu puses nodrošinās pašmāju un ārvalstu investīciju pieplūdumu Latvijas ekonomikā, kā rezultāts būs ekonomikas izaugsme un lielāki nodokļu ieņēmumi, kuru daļa var tikt novirzīta komerclietu nodaļu uzturēšanai.

3.2.2. Advokātu process civilprocesā pirmās un otrās instances tiesās kopsakarā ar nosacījumu uzņemšanai advokatūrā grozījumiem

Nenoliedzami, advokātu procesa ieviešana civilprocesā arī pirmās un otrās instances tiesās atvieglotu un paātrinātu tiesu darbu, tādējādi veicinot kopējo Latvijas tiesu nodrošinātās privātpersonu un komersantu tiesību aizsardzības efektivitāti, kam būtu labvēlīgs iespaids uz komercdarbības vidi un ārvalstu investīciju apjomu. Tomēr šāda monopolstāvokļa piešķiršana Latvijas advokatūrai arī sadārdzinās tiesvedību Latvijas tiesās un ievērojami apgrūtinās pieeju tiesu aizsardzībai atsevišķās tiesību disciplīnās, kā, piemēram, Eiropas Savienības tiesībās, banku un finanšu tiesībās, M&A darījumos, konkurences tiesībās, starptautiskajā tirdzniecībā un daudzās citās, kurās kompetentu Latvijas advokatūras locekļu skaits ir pārāk mazs, lai advokātu process šajās disciplīnās būtu attaisnojams. Izņēmumu no advokātu procesa ir pamatoti piemērot uzņēmumu, iestāžu un organizāciju iekšējo juridisko dienestu pārstāvjiem, kuri nodarbināti uz darba līguma pamata, proti, attiecīgajiem speciālistiem arī jānodrošina iespēja pārstāvēt uzņēmumu, iestādi vai organizāciju tiesās.

2014.gada sākumā kopējais zvērinātu advokātu un viņu palīgu skaits Latvijā bija 1253, kas ietver arī 110 advokātus, kuru darbība ir apturēta vai kas ir atstādināti no savu pienākumu izpildīšanas. Bez tam profesionālai darbībai kolēģijā ar savas mītnes valsts profesijas nosaukumu reģistrēti 11 Eiropas Savienības valstu advokāti un divi Šveices Konfederācijas advokāti, kā arī viens Eiropas Savienības dalībvalsts advokāts, kura profesionālā kvalifikācija atzīta par atbilstošu

pastāvīgai darbībai Latvijā.²⁵

Lai gan pati Latvijas advokatūra un Augstāka tiesā aktīvi atbalsta advokātu procesa ieviešanu civilprocesā arī pirmās un otrās instances tiesās, tomēr netiek ņemts vērā tas, ka nosacījumi jaunu juristu iekļūšanai advokatūrā ir pēdējā laikā padarīti ļoti stingri, kā rezultātā, piemēram, krasi samazinājies advokātu palīgu skaits.

2010.gada 28.oktobra Advokatūras likuma grozījumi paredz virkni noteikumus (piemēram, prasība, ka zvērināta advokāta kandidātam jābūt strādājušam tiesneša amatā vismaz 3 gadus), kuru vajadzība ir diskutējama, bet kuru rezultāts ir jaunu zvērinātu advokātu un advokātu palīgu skaita ievērojama samazināšanās. Ir strauji krities zvērinātu advokātu palīgu skaits un praksē jaunu juristu iekļūšana advokatūrā ir ievērojami apgrūtināta. Arī advokatūras ieviestā advokātu apmācības programma būtu būtiski pilnveidojama, jo sevišķi jomās, kur advokātu, kompetentu speciālistu, skaits ir neliels pret jau tā nelielo kopējo advokātu skaitu Latvijā.

Līdz ar to ĀIPL uzskata, ka, ja advokātu process civilprocesā tiek ieviests arī pirmās un otrās instances tiesās, vienlaicīgi būtu jānodrošina būtiski atvieglota juristu, tostarp jauno juristu, iekļūšana advokatūrā. Tas varētu būt darāms, pirmkārt, atceļot 2010.gada 28.oktobra Advokatūras likuma grozījumus, kas vērsti uz jaunu zvērinātu advokātu un viņu palīgu skaita samazinājumu (tostarp grozījumi Advokatūras likuma 14., 41.³, 84., 85., 94., 95., 96., 101.pantos). Otrkārt, lai nodrošinātu advokātu skaita pieaugumu un kompetenci augstākminētajās jomās, kur speciālistu skaits ir neliels, būtu apsverama iespēja samazināt arī līdz minēto grozījumu spēkā stāšanās dienai pastāvējušās Advokatūras likuma prasības jaunu juristu uzņemšanai advokatūrā.

3.2.3. Nepieciešamība pilnveidot „Šķīrējtiesu likuma” likumprojektu saistībā ar prasījuma cedēšanas tiesiskajām sekām attiecībā uz šķīrējtiesas klauzulu, kā arī saistībā ar prasībām par šķīrējtiesnešu sertificēšanu

Saeimā šī pozīcijas ziņojuma izstrādāšanas laikā notiek jaunā „Šķīrējtiesu likuma” likumprojekta izskatīšana. Likumprojekts jau ir ticis pieņemts pirmajā lasījumā un šobrīd tiek sagatavots Saeimas Juridiskās komisijas Tiesu politikas apakškomisijā iesniegšanai uz otro lasījumu, tomēr, izvērtējot likumprojekta pašreizējo redakciju, ĀIPL ieskatā ir konstatējamas iespējas tās tālākai pilnveidošanai.

3.2.3.1. „Šķīrējtiesu likuma” likumprojektā nepieciešams paredzēt, ka gadījumā, ja prasījums tiek cedēts un ja saistībā ar šo prasījumu ir paredzēta strīdu risināšana šķīrējtiesā, tad strīda risināšana šķīrējtiesā ir saistoša arī cesionāram

Likumprojekta 13.panta ceturtajā daļā ir ietverts priekšlikums noteikt, ka gadījumos, ja prasījums, piemēram, prasījums, kas pamatots ar līgumu, tiek cedēts jeb nodots citai personai, cesionāram, tad uz cesionāru pāriet tikai pats prasījums, bet ne šķīrējtiesas klauzula (un līdz ar to arī ne pienākums risināt strīdus šķīrējtiesā). Savukārt 29.panta otrā daļa precizē, ka šādos gadījumos šķīrējtiesai ir pienākums notiekošo šķīrējtiesas procesu izbeigt, ja vien puses par strīda risināšanu šķīrējtiesā nevienojas no jauna.

²⁵ Sk., Latvijas Zvērinātu advokātu padomes pārskata ziņojumu 2014.gada advokātu kopsapulcei, pieejams Latvijas Zvērinātu advokātu padomē.

Jānorāda, ka paredzētā regulējuma un līdzšinējās tiesu prakses²⁶ atbilstība pašreizējam normatīvajam regulējumam, tostarp vienam no cesijas tiesību institūta pamatnoteikumiem, kas paredz, ka cesijas rezultātā nedrīkst pasliktināties parādnieka stāvoklis, ir vērtējama strīdīgi.²⁷ Tā kā aizliegums pasliktināties parādnieka stāvoklim attiecas arī uz dažāda veida priekšrocībām, tajā skaitā no likuma izrietošām privilēģijām, piemēram, piedziņas priekšrocībām,²⁸ tad gadījumā, ja pretēji pušu nodomam strīds netiek izskatīts šķīrējtiesā, tiek aizskartas parādnieka intereses un rezultātā tiek pasliktināts tā stāvoklis. Bez tam saskaņā ar daudzu ārvalstu ar ilgām tradīcijām šķīrējtiesu regulējuma jomā, piemēram, ASV,²⁹ Anglijas,³⁰ Francijas,³¹ Vācijas,³² Šveices³³ un Zviedrijas,³⁴ praksi šķīrējtiesas klauzulas saistošais raksturs uz cesionāru pāriet kā prasījumam piederīga objektīvi nepieciešama un neatņemama tā realizēšanas kārtība.

Turklāt ĀIPL ieskatā iecerētā „Šķīrējtiesu likuma” likumprojekta redakcija attiecībā uz cesijas līguma noslēgšanas ietekmi uz šķīrējtiesas procesu būtu pilnveidojama, papildus ņemot vērā arī to, ka pašreiz paredzētajam regulējumam būtu ir paredzama negatīva ietekme uz civiltiesiskās apgrozības stabilitāti un prognozējamību. Šobrīd plānotais regulējums faktiski iznīcina šķīrējtiesas līguma saistošo spēku, jo paredz vienkāršu iespēju pielīgto šķīrējtiesas procesu apiet, iespējams, fiktīvi cedējot prasījumu trešajai personai, kas nozīmē, ka tādā gadījumā strīdi varētu tikt skatīti tikai tiesā, bet ne šķīrējtiesā. Šāda situācija savukārt ievērojami samazinātu Latvijas tiesiskās un uzņēmējdarbības vides paredzamību, ievērojot, ka tādā gadījumā tiktu radīta nenoteiktība jautājumos par ar ārvalstu investīcijām saistīto strīdu izšķiršanu. Jāuzsver, ka ārvalstu investori ir ieinteresēti ātrā, efektīvā un prognozējamā strīdu izšķiršanā, kuru šķīrējtiesas var nodrošināt. Savukārt likumprojekta pieņemšana plānotajā redakcijā nozīmētu iespēju šķīrējtiesas procesa saistošo raksturu viegli apiet, liedzot tiesiskus strīdus risināt tādā kārtībā, kā investori līgumā pielīguši, kas savukārt būtu vērtējams kā negatīvs signāls ārvalstu investoriem

²⁶ Nostāja, ka ar cesiju uz cesionāru nepāriet līgumā pielīgta šķīrējtiesas klauzula, ir balstīta uz aptuveni pirms desmit gadiem skatītām Augstākās tiesas Senāta lietām, piemēram, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004.gada 12.maija lēmumu lietā Nr.SPC-28 un 2005.gada 27.jūlija lēmumu lietā Nr.SPC-43.

²⁷ Civillikuma 1807.pantā ir noteikts, ka „parādnieka stāvoklis ar cesiju nedrīkst pasliktināties, kādēļ cesionārs, ja viņam personīgi pieder kādas priekšrocības pret parādnieku, nedrīkst tās izlietot”.

²⁸ Sk. Torgāns K. (zin. red.). *Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības*. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 307.lpp.

²⁹ Sk., piem., Born G. B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p.98; Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2009, pp.103-104, para. 2.48; Lew J. D. M, Mistelis L. M., Kröll S. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p.148, para.7-53.

³⁰ Atbilstoši Anglijas tiesību regulējumam saskaņā ar 1996.gada Šķīrējtiesu likumu gadījumā, ja cesionāram tiek cedēti prasījumi no līguma, kurā ir iekļauta šķīrējtiesas klauzula, cesionāram šī šķīrējtiesas klauzula kļūst saistoša (sk., piem., Anglijas Augstākās komerciālās tiesas 2007.gada 1.augusta spriedumu lietā Nr. EWHC 1893).

³¹ Francijas tiesu judikatūrā ir nostiprinājies princips, ka starptautiskās šķīrējtiesas klauzula cesijas gadījumā automātiski pāriet uz cesionāru kā nodotajām prasījuma tiesībām piederīgās tiesības (sk. Parīzes apelācijas tiesas 2008.gada 19.decembra spriedums, *Revue de l'Arbitrage*, 2009, p.377).

³² Šāds tiesiskais regulējums izriet no Vācijas Civillikoda (Bürgerliches Gesetzbuch) 401.panta, saskaņā ar kuru cedētās prasījuma tiesības ir saistītas ar zināmām piederīgajām tiesībām, kas automātiski pāriet uz cesionāru cesijas rezultātā. Vācijas Augstākā Federālā tiesa šo tiesību normu piemēro pēc analogijas attiecībā uz šķīrējtiesas klauzulām (sk., piem., Vācijas Augstākās Federālās tiesas 2000.gada 3.maija spriedumu lietā Nr. XII ZR 42/98 un 1997.gada 2.oktobra spriedumu lietā Nr. III ZR 2/96).

³³ Sk., piem., Born G. B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p.98; Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2009, pp.103-104, para.2.48.

³⁴ Zviedrijas Augstākās tiesas judikatūrā (sk. 1997.gada 15.oktobra spriedumu NJA 1997 s.866) ir atzinusi, ka šķīrējtiesas klauzula ir saistoša arī tiesību pārņēmējam (cesionāram).

par civiltiesisko darījumu stabilitāti un investīciju drošumu Latvijā. Līdz ar to ĀIPL aicina Latvijas tiesisko regulējumu attiecībā uz šķīrējtiesām harmonizēt ar Eiropas Savienības un citu valstu normatīvajos aktos un judikatūrā nostiprinātajiem vispāratzītajiem principiem un tiešā veidā precizēt, ka tad, ja puses vienojušās par strīdu risināšanu šķīrējtiesā, prasījuma cesijas gadījumā pienākums risināt strīdus šķīrējtiesā ir saistošs arī cesionāram.

3.2.3.2. „Šķīrējtiesu likuma” likumprojektā nepieciešams paredzēt izņēmumus no vispārējās šķīrējtiesnešu sertifikācijas kārtības

Likumprojekts vienlaikus paredz arī nosacījumu, ka, lai persona varētu būt par šķīrējtiesnesi, tai jānoklausās obligāti apmācības kursi, jānokārto kvalifikācijas eksāmens un jāsaņem oficiāls sertifikāts. Attiecīgos jautājumus detalizētāk paredzēts regulēt ar Ministru kabineta noteikumiem.

ĀIPL ieskatā, kā tas ticis minēts arī „Pozīcijas ziņojumā par priekšlikumiem tiesu sistēmas efektivitātes veicināšanai”, prasībai par obligātām potenciālo šķīrējtiesnešu apmācībām būtu jāparedz izņēmumi. Ņemot vērā, ka atsevišķam personu lokam līdzšinējās zināšanas tiesību zinātnē un pieredze efektīva šķīrējtiesas procesa vadīšanā var būt pietiekamas, piemēram, personām ar doktora grādu tiesību zinātnē, tiesneša, advokāta, prokurora vai šķīrējtiesneša darba pieredzi u.tml., tad attiecībā uz šādām personām prasības obligāti noklausīties apmācību kursu, kārtot kvalifikācijas eksāmenu un veikt sertificēšanos samērīgums un atbilstība vispārpieņemtai starptautiskai praksei ir vērtējama kritiski.

Vienlaikus jāuzsver, ka saskaņā ar pušu līguma brīvības principu būtu ieteicams noteikt, ka puses vismaz gadījumā, ja tās ir komersanti, var vienoties par atkāpšanos no likumā noteiktajām prasībām šķīrējtiesnesim un ka šāda iespēja var tikt paredzēta pastāvīgās šķīrējtiesas reglamentā, ņemot vērā, ka puses var, piemēram, vēlēties kā šķīrējtiesnesi piesaistīt starptautiski atzītu speciālistu, kas neatbilst kādai no pašlaik paredzētajām formālajām prasībām. Šāds izņēmums būtu nosakāms jo īpaši ņemot vērā to, ka iespēja izvēlēties konkrētā jautājuma izšķiršanai konkrētu un nozarē atzītu speciālistu kā šķīrējtiesnesi ir būtiska šķīrējtiesas priekšrocība, salīdzinot ar strīda izšķiršanu vispārējās jurisdikcijas tiesā, kā arī fundamentāls priekšnoteikums šķīrējtiesas kā alternatīva strīdu risināšanas mehānisma elastības saglabāšanai.